

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

# **Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії**

Наукові записки  
Рівненського державного гуманітарного університету  
Випуск 13

Рівне – 2008

## **Збірник наукових праць**

### **“Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії”**

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 13. – Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2008. – 311 с.

## **РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ**

### **Головний редактор:**

**Постоловський Руслан Михайлович**, кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне).

### **Заступник головного редактора:**

**Шелюк Людмила Олександрівна**, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

### **Науковий редактор:**

**Троян Сергій Станіславович**, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

### **Члени редколегії:**

**Гайбонюк Володимир Дорофійович**, кандидат історичних наук, професор, Заслужений діяч культури України (м. Рівне).

**Галуха Любов Юріївна**, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

**Давидюк Руслана Петрівна**, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

**Жилюк Сергій Іванович**, доктор історичних наук, професор (м. Острог).

**Литвинчук Анатолій Іванович**, кандидат історичних наук, професор, Заслужений діяч культури України (м. Рівне).

**Савчук Петро Оксентійович**, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

**Степанков Валерій Степанович**, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

**Стоколос Надія Георгіївна**, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

**Терешко Юрій Миколайович**, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

**Швецова-Водка Галина Миколаївна**, доктор історичних наук, професор (м. Рівне);

**Шеретюк Валерій Миколайович**, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України часопис „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії” визнано фаховим виданням у галузі історичних наук

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 6 від 31 січня 2008 р.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12. Рівненський державний гуманітарний університет

5. Апанович Е. Победы украинского народа над польско-шляхетскими войсками на изначальном этапе Освободительной войны (1648 г.)// Воссоединение Украины с Россией. Сборник статей. – М., 1954. – С.168-179.
6. Апанович О. Історичні місця подій визвольної війни українського народу 1648-1654 років. – К., 1954. – 103с.
7. Апанович О. К.Г.Гуслистий – історик України// Під знаком Клію. На пошану Олени Апанович. Збірник статей. – Дніпропетровськ, 1995. – С.196-198.
8. Апанович О. Козацька республіка// Молода гвардія. – 1990. – 4 січня. – С.8-9.
9. Апанович О. Експедиція «Запорозька Січ: зруйноване і вціліле»// Книжник. – 1990. - №6. – С.112-117.
10. Апанович О. Розповіді про запорозьких козаків. – К.: Дніпро, 1991. – 335с.
11. Апанович О. Українське козацтво – явище планетарне// Самостійна Україна. – 1992. - №42. – С.9-10.
12. Апанович О. Гетьмани України і кошові отамани Запорізької Січі. – К., 1993. – 98с.
13. Апанович О. Українсько-російський договір 1654 року: Міфи і реальність. – К.: Варта, 1994. – 96с.
14. Апанович О. Чортомлицька Запорізька Січ. До 345-різниці заснування. – К.: Українське козацтво, 1998. – 89с.
15. Голобуцький В.О. Запорожское казачество. – К.: Госполитиздат Украины, 1957. – 462 с.
16. Голобуцький В.О. Запорізька Січ в останні часи свого існування. 1734-1775. – К.: АН УРСР, 1961. – 415 с.
17. Дмитрієнко М. Штрихи до портрету історика-сучасника. До 50-річчя наукової діяльності лауреата Державної премії імені Т.Г.Шевченка Олени Апанович// Під знаком Клію. На пошану Олени Апанович. Збірник статей. – Дніпропетровськ, 1995. – С.9-14.
18. Дмитрієнко М.Ф. Жіночий портрет в історичному інтер'єрі // Історія українського середньовіччя: Козацька доба: 36. наук. пр. На пошану історика лауреата Державної премії ім. Т.Г. Шевченка Олени Михайлівни Апанович. У 2-ох чч. – К., 1995. – Ч.1. – С. 5-28.
19. Дмитрієнко М.Ф. 80-річчя від дня народження О.М.Апанович// УІЖ. – 1999. - №5. – С.70-86.
20. Дружинина Е.И. [реп. на:] Хортиця в героїці і легендах. Вид.2-ге // Вопросы истории. – 1972. - №11. – С. 203-205.
21. Дядиченко В.А. Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII – початку XVIII століття. – К., 1959. – 421с.
22. Касименко О. Історія Української РСР: Популярний нарис. –К. 1960. – 308с.
23. Кипиани В. О Елене Апанович// Киевские ведомости. – 1999. – 18 марта. – С.6-7.
24. Киценко М. Хортиця в героїці й легендах. 2-е видання. –Дніпропетровськ: Промінь, 1972. – 132с.
25. Ковальський М. Відданість життєвому покликанню// Під знаком Клію. На пошану Олени Апанович. Збірник статей. – Дніпропетровськ, 1995. – С.3-9.
26. Миронець Н., Слюсаренко А. На пошану Олени Апанович// Бібліотечний вісник. – 1996. - №3. – С.100-115.
27. Мицик Ю.А. Олена Апанович про українське козацтво// Запорозьке козацтво в пам'ятках історії та культури. - Випуск 1. – Запоріжжя, 1997. – С.111-125.
28. Мицик Ю.А. Козацька мати// Слово «Просвіти». – 1999. - №№9(63), 10 (64). – С.91-94; 121-125.
29. Полонська-Василенко Н. До історіографії Запоріжжя XVIII ст.. // Записки іст.-філ. ф-ту ЛДУ, - Львів, 1940. – Т.1. – 384с.
30. Полонська-Василенко Н. Архів Запорізької Січі та питання про видання його // УІЖ. – 1968. - №14. – С.134-137.
31. Портнов А. Українська радянська історіографія: до постановки проблеми // Сучасність. – 2000. - №6. – С. 112-116.
32. Серіков А. Козацька слава Олена Апанович // Українська газета. – 1994. – 17-30 березня. - №6. – С.15-17.
33. Советская историография. – М., 1996. – 325с.
34. Тарнашинська Л. Перша жінка, котра проникла на Запоріжжя // УІЖ. – 1999. - №6. – С.42-49.
35. Яремчук В. Дослідження історії запорізького козацтва в контексті історіографічної ситуації в УРСР в сер. 1950 - на поч. 1970-их років // Козацтво в українському суспільстві: минуле, сучасне, майбутнє. – Львів, 2005. – С. 72-82
36. Яремчук В. Історики Радянської України і влада: форми позиціонування // Наукові записки НаУОА: Історичні науки. – Острог. 2004. – Вип.4: На пошану професора М.П. Ковальського. – С. 33-39.

УДК: 943.7.088

*А.В. Слесаренко*

## АНТИТОТАЛІТАРНІ РУХИ В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ 1968-1989 РР. В ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ, ЧЕСЬКІЙ ТА СЛОВАЦЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Анти тоталітарні рухи в Чехословаччині періоду “нормалізації” є предметом дослідження насамперед чеських та словацьких істориків. Наприкінці XX – на початку XXI ст. історична наука в Чехії та Словаччині переживає своєрідний підйом, обумовлений інтересом суспільства до минулого й повагою до праці істориків. Вона намагається дати відповідь на питання становлення чеської та словацької національних ідей, причини розпаду федерального союзу двох народів і напрямків майбутньої еволюції їх сучасних суверенних національно-державних утворень. Особлива тема чехословацької, чеської та словацької історіографії, яка активно розробляється – “Празька весна”, анти тоталітарна опозиція та “оксамитова революція”. За обсягом це чи не найбільший масив публікацій з новітньої історії.

Представники офіційної чехословацької історіографії 1969-1989 рр. намагались довести, що основними причинами “кризового розвитку ЧССР у 1968-1969 рр.” та появи доктрин “соціалізму з людським обличчям” була діяльність компартійних опортуністів і ревізіоністів, яких підтримували західні спецслужби. Яскравим підтвердженням цього є праці істориків В. Крала, В. Плевзи, В.Ванечека, С. Матоушека, в яких з марксистсько-ленінських позицій, в дусі рішень ЦК Комуністичної партії Чехословаччини (КПЧ) висвітлювалися питання суспільно-політичного життя Чехословаччини напередодні, під час та після “Празької весни” [36; 6; 2; 3].

Аналогічних підходів дотримувались М. Марко, В. Кернер, Я. Мадер, М. Матоуш, Й. Янда, В. Бейда, Я. Купка, Я. Матейчек та інші науковці і публіцисти, які у своїх роботах безапеляційно возвеличуючи КПЧ, прагнули довести чужорідність реформаторських ідей О. Шіка, З. Млинаржа, Й. Сморковського, В. Прхліка, активістів Об'єднання колишніх політв'язнів – К-231, Клубу активних безпартійних (КАН), установчих комітетів соціал-демократичної партії для чехословацького суспільства. Бездумно вихваляючи правлячу партію, вони намагались виправдати дії окупаційних військ країн-членів ОВД і створити, насамперед у радянського народу, хибне уявлення про події 1968 р. у ЧССР.

Протилежну оцінку “Празької весни” давала чехословацька емігрантська історіографія, представлена мемуарно-аналітичними роботами І. Валенти, О. Шіка, З. Млинаржа. Так, І. Валента, американський професор чеського походження, у своїй книзі “Радянське вторгнення в Чехословаччину 1968 р.” аналізує процес розробки і прийняття рішення про введення військ радянським керівництвом у зв'язку з подіями у Чехословаччині в 1968 р.[1]. Автор детально досліджує динаміку співвідношення сил при прийнятті цього рішення у політбюро і ЦК КПРС, показуючи роль МЗС, КДБ, міністерства оборони СРСР і т.д. При цьому І. Валента розкриває мотиви та особисті інтереси керівників Радянського Союзу і держав Східної Європи, пояснює, чому “мовчав Вашингтон”, дізнавшись про інтервенцію. Належна увага приділена у книзі ролі чехословацької антиреформістської коаліції, яка так як і радянське посольство у Празі, своєю дезінформацією служила тим силам у радянському керівництві, які виступали за силове розв'язання конфлікту.

Лідери “Празької весни” О. Шік і З. Млинарж у працях “Весняне відродження – ілюзії та дійсність” і “Мороз вдарив з Кремля” через призму власного досвіду, сприйняття власної долі розповідають про драматичні події 1968 р., про те, як приймалися рішення, які торкалися долі народів, про тих, хто були головними діючими особами у вищих ешелонах влади СРСР (Л. Брежнєв, А. Косигін, П. Шелест та ін.) та Чехословаччини (О. Дубчек, О. Чернік, Й. Сморковський та ін.) [7; 4]. Висвітлюючи процес силового придушення “Празької весни”, І. Валента, О. Шік і З. Млинарж, аналізують також механізм утворення режиму “нормалізації” (хоч і розглядають його, на нашу думку, дещо поверхово).

Безпосередньо з ініціативи емігрантських дослідників розпочалося вивчення проблематики антитоталітарних рухів. Опозицію 1969-1972 рр. та внутрішньополітичну ситуацію в “нормалізованій” Чехословаччині досліджували П. Тігрід, І. Пелікан, В.В. Кусін, Я. Сук [69; 56; 57; 38; 65]. Ідеологічним і політичним напрямком дисидентського руху до утворення Хартії – 77 присвячено роботи З. Млинаржа “Ідеологічні та політичні течії руху за громадянські права в Чехословаччині”, “Соціалісти на вільній ході” [46; 47].

Особлива роль у вивченні дисидентського, правозахисного рухів, незалежної культури (насамперед, самвидаву і історіографії) та популяризації ідей чехословацьких дисидентів на Заході належить історикові В. Пречану. Вчений у 1970 р. був з політичних мотивів вигнаний з Інституту історії ЧСАН. Емігрувавши у 1976 р. до ФРН, В. Пречан займався як науковою, так і організаторською діяльністю, багато зробив для підтримки незалежної літератури в країні. Його зусиллями у Шейнфельді (ФРН) було створено Чехословацький документальний центр незалежної літератури, який акумулював значну частину самвидавчої і емігрантської літератури. Матеріали центру переправлені в Чехію і стають доступними дослідникам. Після демократичної революції 1989 р. В. Пречан повернувся на батьківщину. Його роботи “Народ, громадськість та громадянське суспільство як діючі особи “Празької весни 1968 р.”, “П'ятнадцять місяців екзистенції Хартії”, “Суспільні науки у лещатах “консолідації”, “Незалежна історіографія в Чехословаччині 1969-1980 рр.”, “Освітнє та дослідницьке значення Хартії-77”, “Історіографія і влада в комуністичній Чехословаччині 1948-1984 рр.”, “Незалежна література і самвидав у Чехословаччині 70-80-х рр.”, “Хартія-77, її відношення до питань миру та війни і до сучасних рухів за мир” опубліковані в еміграції та перевидані у Чехії в 1994 р. у збірнику “В украденому часі. Вибране зі студій, статей і роздумів 1973-1993 рр.” фактично заклали алгоритм концептуального нового підходу чеської історіографії до історії країни періоду “нормалізації” [61].

Новий етап вивчення політичної історії Чехословаччини 1969-1989 рр. чеські та словацькі історики започаткували після “оксамитової революції”. У 1990 р. була створена Державна комісія з вивчення подій 1967-1970 рр., в роботі якої брали участь відомі історики В. Курал, Я. Моравец, Ф. Яначек, Я. Навратіл, А. Бенчік, М. Барта, Й. Белда, В. Менцл, О. Фелцман та ін. Її завданням були збір та аналіз матеріалів зі вказаної проблеми, а також підготовка публікації документів. Багаті архівні фонди комісії знаходяться на даний час в Інституті сучасної історії АН ЧР у Празі. Перші результати своєї діяльності комісія оприлюднила в 1993 р. у двотомній роботі “Чехословаччина 1968 року. Процес відродження. Початок “нормалізації” [15; 16].

Серед сучасних авторів, які розглядають проблематику “Празької весни”, варто відзначити праці А. Бенчіка, Й. Доманьські, Я. Навратіла, І. Ванчури, К. Каплана [9; 10; 71; 33]. Чехословацькі події 1968 р. та їх міжнародний контекст стали темою обговорення двох міжнародних конференцій, які відбулися в Лібліце і Празі в 1991 і 1994 рр.

З початку 1990-х років у дослідженнях чеських і словацьких істориків широко використовуються матеріали і документи засекречених раніше партійних і державних архівів, які знаходяться у Центральному державному архіві Чеської Республіки (м. Прага) та Словацькому національному архіві (м.

Братислава). Збірник „Метаморфози “Празької весни” 1968-1969 рр.: Студії та документи про некапітулянтські позиції в чехословацькому суспільстві” оприлюднює численні антиінтервенційні та прореформаторські відозви, заяви, звернення, листи, протести представників чехословацької громадськості з матеріалів преси і фондів архівів Федеральних Зборів ЧССР, ЦК КПЧ, Інституту сучасної історії АН ЧР [63].

Документи правозахисного об'єднання Хартії – 77, статті відомих чехословацьких опозиціонерів (В. Гавела, В. Бенди, П. Ула, П. Пітгарта, Я. Паточки, М. Куси, М. Шімечки, Л. Гейданека, І. Гаєка), які аналізували поточну суспільно-політичну ситуацію в Чехословаччині та ілюстрували внутріхартистську дискусію опубліковано у збірнику “Хартія-77. 1977-1989 рр. Від моральної до демократичної революції. Документація” [29].

Під редакцією провідних істориків М. Отагала, Р. Глушічкової, Б. Цісаржовської, Я. Свободової, З. Кокошкової, С. Кокошки видано документи незалежних громадянських ініціатив – “Час Демократичної ініціативи 1987-1990 рр.: Збірник документів”, “Рух за громадянську свободу 1988-1989 рр.: Збірник документів”, “Незалежна група Чеські діти 1988-1989 рр.: Документи”, “Оброда – Клуб за соціалістичну перебудову: Документи” [14; 25; 49; 51]. У вказаних виданнях подано програмні заяви, звернення, листівки, відозви впливових опозиційних груп. Зростання опозиційних настроїв серед населення ЧССР у другій половині 1980-х років відображають матеріали збірників “Голоси громадянського суспільства 1987-1989 рр.: Вибране з текстів і документів”, “Керівництво КПЧ про дисидентів та опозицію. Документи з січня 1986 р. – жовтня 1989 р.” і „Листопад 1989 р. і Словаччина”. Хронологія та документи (1985-1990 рр.)”. [24; 74; 50].

Перебігу „оксамитової революції” 1989 р. присвячені збірники документів та матеріалів “Десять празьких днів 17-27 листопада 1989 р. Документація”, “Прискорений пульс історії”. Реальна драма про десять переговорів. Автентичні записи переговорів представників державної влади з делегаціями Громадянського форуму і Громадськості проти насилля” та „Громадськість проти насилля 1989-1991 рр. Свідчення та документи” [18; 78; 75].

Антитоталітарний рух 1969-1972 рр., механізм політичних репресій та деякі аспекти діяльності КПЧ у початковий період “нормалізації” висвітлені у роботах Я. Ледерера, Й. Маняка, Я. Цугри, В. Градецкої, Ф. Коуделки, І. Пернеса [39; 41; 12; 11; 26; 58].

Питання взаємовідношення влади і суспільства після придушення “Празької весни”, які замовчувалися чи тенденційно трактувалися офіційною чехословацькою марксистською історіографією, розглянуті у книгах провідного співробітника Інституту сучасної історії АН ЧР М. Отагала: “Опозиція, влада, суспільство 1969-1989 рр. Замітки до історії “нормалізації”, “Роль творчої інтелігенції при поваленні комунізму. Коло незалежної інтелігенції”, “Нормалізація” 1969-1989 рр. До питання про стан дослідженості проблеми” [53; 54; 52]. Автор зміг не просто розширити джерельну базу робіт, використавши особисті інтерв'ю з багатьма учасниками антитоталітарного руху, матеріали партійних архівів, правоохоронних органів, ліквідувати на цій основі чимало прогалин в досліджуваній проблемі, а й простежити діяльність чеської опозиції на тлі суспільно-політичного життя ЧССР 1960-80-х років.

Значно доповнюють картину праці В. Вашко, Й. Гала, П. Прокша, П. Радоста, З. Ічінські, А. Водакової, Г. Маржікової [73; 21; 62; 64; 31; 77]. Становлення і розвиток словацького дисидентського руху, його особливості досліджували Я. Чарногурські, Ф. Міклошко, Я. Шімолчік, Ю. Марушяк, Н. Кметь [13; 45; 68; 43; 34].

Феномен неконформістських культурно-мистецьких ініціатив у комуністичній Чехословаччині знайшов висвітлення у фундаментальному збірнику “Альтернативна культура: Історія чеського суспільства 1945-1989 рр.” (під загальною редакцією Й. Алана) [8]. Опубліковані у ньому статті Й. Алана „Альтернативна культура як соціологічна тема”, С. Дворські „З підпілля до підпілля: чеський постсюрреалізм 40-60-х років”, М. Маховеца „Від авангарду через підпілля до андеграунду: Група видавництва „Půlnoc” 1949-1955 рр. та андеграундне середовище „Plastic People” 1969-1989 рр.”., Й. Влчека „Музичні альтернативні сцени 70-80-х років”, Т. Врби „Незалежне письменництво і вільне мислення 1970-1989 рр.”., Й. Моухи „Фотогенетична резистентність 1939-1989 рр.”., М. Клімешової „Чеське образотворче мистецтво другої половини ХХ століття: Альтернатива й андеграунд, мистецтво і суспільство”, М. Чінака, М. Бреганта „Більше ніж реальність: Альтернативи в чеському кіно”, В. Юста „Театр – експеримент обмеження: Пролог до кожної наступної історії альтернативного театру, яка прагне стати наукою”, Л. Юнгманової „Неофіційна драматургія у 1945-1990 рр.: Драматургія сильного героя” та інших представляють далеко не вузькопрофесійний, обмежений рамками соціології чи мистецтвознавства інтерес.

Проблема окремих незалежних культурно-мистецьких ініціатив розроблялася у працях М. Петрусєка, Й. Поссет, Я. Куси, Р. Копсової, Ф. Фундарека, І. Ганакової, Я. Шімолчіка, (самвидав), І. Груши, Я. Лопатки, М. Піларжа (незалежна література), Б. Дайової (підпільні наукові лекційні курси і семінари), В. Юста (неофіційна театральна сцена), К. Схової (підтримка фондом Хартії-77 неконформістських культурних ініціатив), М. Хадіми, В. Коуржіла, М. Ванєка (незалежна музична сцена) [5; 60; 37; 23; 67; 22; 40; 59; 17; 32; 30; 28; 35; 72].

Процес активізації суспільно-політичного життя в Чехословаччині напередодні листопада 1989 р. та

причини, що призвели до “оксамитової революції” досліджували Я. Владіслав, В. Пречан, І. Можни, О. Тума, Я. Шімулчік [76; 48; 70; 66]. Все частіше стають предметом спеціального історичного дослідження події листопада 1989 р., які різко змінили долю країни, у міру віддалення від них і накопичення документального матеріалу. Єдності в їх оцінці немає; для характеристики цих подій вживаються терміни революція (“оксамитова”, “ніжна”, демократична), контрреволюція, переворот [20; 19; 27; 44]. Ці відмінності у підході проявилися і на міжнародній конференції “Демократична революція в Чехословаччині 1989 р.: передумови, хід і безпосередні результати” (Прага, жовтень 1999 р.) перед учасниками якої виступив президент Чехії В. Гавел. Підвищений інтерес спостерігається до позиції СРСР по відношенню до чехословацьких подій [42; 55].

Підсумовуючи, можна сказати, що історіографія проблеми в цілому перебуває ще на етапі свого становлення. Жодна з вищезазначених праць не є довершеною в дослідженні антитоталітарних рухів у Чехословаччині 1969-1989 рр. У більшості переважає прагоцентризм і братиславоцентризм у висвітленні проблеми. Це можна, зокрема, пояснити недостатньою часовою віддаленістю від подій, свідками, а подекуди й учасниками яких були сучасні чеські та словацькі історики. Подібна заангажованість не може не позначитися на об’єктивності історичного дослідження, що й ускладнює ґрунтовну розробку даної проблематики. Крім того, багато хто з провідних діячів опозиції відіграє й тепер помітну роль на політичній арені Чеської Республіки та Словацької Республіки, що вносить свою частку суб’єктивності при визначенні їхнього місця в антитоталітарному русі.

#### Джерела та література

1. Валента И. Советское вторжение в Чехословакию 1968: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1991. – 320 с.
2. Ванечек В. История государства и права Чехословакии. – М.: Наука, 1981. – 745 с.
3. Матоушек С. Положение Национального фронта в политической системе ЧССР : Пер. со слов. – М.: Юрид. лит., 1979. – 223 с.
4. Млынарж З. Мороз ударил из Кремля: Пер. с чеш. – М.: Республика. – 1992. – 287 с.
5. Петрушек М. Чехословацкий самиздат как фактор социальных изменений // Социологические исследования. – 1993. - № 8. – С. 122-132.
6. Плевза В. История современной Чехословакии. – Братислава: Арха, 1979. – 640 с.
7. Шик О. Весеннее возрождение - иллюзии и действительность: Пер. с чеш. – М.: Прогресс, 1991. – 392 с.
8. Alternativní kultura: Příběh české společnosti 1945-1989 / Ed. J. Alan. – Praha: Lidové noviny, 2001. – 612 s.
9. Benčík A., Domaňský J. 21. srpen 1968. – Praha: Tvorba, 1990. – 156 s.
10. Benčík A., Navrátil J. Vojáci a “Pražské jaro” 1968. - Praha: Sdružení Vojenská obroda, 1990. – 54 s.
11. Cuhra J. Církevní politika KSČ a statu v letech 1969-1972. – Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999. – 107 s.
12. Cuhra J. Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969-1972. – Praha: Ústav pro soudobé dějiny. AV ČR. - 1997. – 154 s.
13. Čarnogurský J. Vážnili ich pre vieru. – Bratislava: Pramene, 1990. – 141 s.
14. Čas Demokratické iniciativy 1987-1990. Sbornik dokumentů / Ed. M. Otahal, R. Hlušíčková. – Praha: Nadace Demokratické iniciativy, 1993. – 293 S.
15. Československo roku 1968. Díl.1. Obrodný proces / Red. V. Kural. – Praha: Parta, 1993. – 207 s.
16. Československo roku 1968. Díl.2. Počátky normalizace / Red. V. Mencl. - Praha: Parta, 1993. – 134 s.
17. Dayova B. Sametovi filozofové: Podzemní univerzita v Československu a role Vzdělávací nadace Jana Husa v letech 1979-1989. – Brno: Doplněk, 1999. – 288 s.
18. Deset pražských dnů, 17.-27. listopad 1989. Dokumentace / Ed. M. Otahal, Z. Sládek. – Praha: Academia, 1990. – 672 s.
19. Dolejší M. Prevrat 1989 alebo Historia sa opakuje. - Bratislava: Agres, 1991. – 51 s.
20. Dragula L. Průvodce pokojnou revolucí: Praha 1989. – Praha: Zdeněk Dvořáček, 1990. – 58 s.
21. Gal J. Československo v letech 1968-1990. – Banská Bystrica: Metodické centrum, 1991. – 41 s.
22. Gruša J. Cenzura a literární život mimo masmedia. – Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV – Československé dokumentační středisko, 1992. – 26 s.
23. Hanakova J. Edice českého samizdatu 1972-1991. – Praha: Národní knihovna, 1997. – 368 s.
24. Hlasy občanské společnosti 1987-1989. Vyběr z textů a dokumentů / Ed. J. Suk, M. Janišova, V. Prečan. – Praha: Československé dokumentační středisko-Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999. – 110 s.
25. Hnutí za občanskou svobodu 1988-1989. Sbornik dokumentů / Ed. R.Hlušíčková, B. Cisařovská / Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Praha: Maxdorf, 1994. – 281 s.
26. Hradecká V., Koudelka F. Kadrová politika a nomenklatura KSČ 1969-1974. – Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998. – 242 S.
27. Husak P. Česka cesta ke svobodě. Díl. I. Revoluce či co? – Praha: Volvox Globator, 1999. – 168 s.
28. Chadima M. Alternativa: Svědectví o českém rock& rollu sedmdesátých let (Od rekvifikaci k “nove vlně se starým obsahem”). – Brno: Host, 1993. – 414 s.
29. Charta 77. 1977-1989. Od morální k demokratické revoluci. Dokumentace. Uspoř. V. Prečan. – Scheinfeld-Schwarzenberg-Bratislava: Československé středisko nezávislé literatury-Archa, 1990. – 525 s.
30. Jechová K. Kronika švedských let // Nadace Charty 77 (Dvacet let). – Brno: Atlantis, 1998. – S. 57-100.
31. Jičinsky Z. Charta 77 a právní stát. - Brno: Doplněk, 1995. – 234 s.
32. Just V. Divadlo normalizace (1969-1989) // Česka divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech. Divadlo v totalitním systému. – Praha: Divadelní ústav, 1995. – S.74-106.
33. Kaplan K. Československo v letech 1967-1969. 4 část. – Praha: Statní pedagogické nakladatelství, 1993. – 82 s.
34. Kmet N. Opozícia a hnutie odporu na Slovensku 1968-1989 // Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989 / Ed. P. Blažek; Ústav českých dějin FF UK. – Praha: Dokořan, 2005. – S. 41-53.
35. Kouřil V. Jazzová sekce v čase a nečase. - Praha: Torst, 1999. – 397 s.
36. Kral V. Československo a Sovětský Svaz, 1917-1971. – Praha: Prace, 1971. – 174 s.

37. Kusa J., Kopsova R., Fundarek F. Život v slove a život slovom. Zjavné a skryté súvislosti slovenského samizdatu. – Bratislava: Nadacia M. Šimečku, 1995. – 127 s.
38. Kusin V.V. From Dubček to Charter 77: A study of "Normalization" in Czechoslovakia 1968-1978. – Edinburgh: Q Press, 1978. – 353 p.
39. Lederer J. Jan Palach. Zpráva o živote, činu a smrti českého studenta. – Praha: Novinař, 1990. – 149 s.
40. Lopatka J. Šifra lidské existence. – Praha: Torst, 1995. – 628 s.
41. Maňák J. Čistky v Komunistické straně Československa v letech 1969-1970. – Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997. – 127 s.
42. Martens L. Sovětský Svaz a sametová kontrarevoluce. – Praha: Orego, 1996. – 268 s.
43. Marušiak J. Nezávislé iniciativy na Slovensku v rokoch normalizácie // November 1989 na Slovensku. Súvislosti, predpoklady a dôsledky. Studie a úvahy / Ed. J. Rešek, Š. Szomolányi. – Bratislava: Nadacia M. Šimečku, 1999. – S. 54-75.
44. Mechyř J. Velký převrat či snad revoluce sametová: Několik informací, poznámek a komentářů o naší takřecí nezávislé revoluci a jejích osudech 1989-1992. – Praha: Progetto, 1999. – 359 s.
45. Mikloško F. Nebudete ich moct' rozvratit'. Z osudov katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1943-1989. – Bratislava: Archa, 1991. – 283 s.
46. Mlynař Z. Ideologische und Politische Richtungen innerhalb der Bürgerrechtsbewegung in der heutigen Tschechoslowakei. – Köln: Bundesinstitut für Ostwissenschaftliche und Internationale Studien, 1978. – 67 s.
47. Mlynař Z. Socialistou na volné noze. – Praha: Prospektrum, 1992. – 235 s.
48. Možný I. Proč tak snadno ... Některé rodinné důvody sametové revoluce. – Praha: Sociologické nakladatelství, 1991. – 81 s.
49. Nezávislá skupina České děti 1988-1989. Dokumenty /Ed. J. Svobodová. – Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995. – 117 s.
50. November 1989 a Slovensko. Chronológia a dokumenty (1985-1990) / Ed. J. Žatkuliak. – Bratislava: Nadacia M. Šimečku, 1999. – 622 s.
51. Obroda-Klub za socialistickou přestavbu. Dokumenty / Sest. Z. Kokošková, S. Kokoška / Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. – Praha: Maxdorf, 1996. – 211 s.
52. Otáhal M. Normalizace 1969-1989. Příspěvek ke stavu badání. – Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002. – 105 s.
53. Otáhal M. Opozice, moc, společnost 1969-1989. Příspěvek k dějinám "normalizace" / Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. – Praha: Maxdorf, 1994. – 123 s.
54. Otáhal M. Podíl tvůrčí inteligence na pádu komunismu. Kruh nezávislé inteligence. – Brno: Doplněk, 1999. – 164 s.
55. Pecka J. Kronika odsunu sovětských vojsk z Československa 1989-1991. – Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. – 89 s.
56. Pelikan J. Socialist Opposition in Eastern Europe. – London: Allison & Busby, 1976. – 222 s.
57. Pelikan J. Sozialistische Opposition in der ČSSR. Analyse und Dokumente des Widerstands seit dem Prager Frühling. – Frankfurt am Main. – Köln: EVA, 1974. – 207 s.
58. Pernes J. Od demokratického socialismu k demokracii. Nekomunistická socialistická opozice v Brně v letech 1968-1972 / Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. – Brno: Barister & Principal, 1999. – 218 s.
59. Pilař M. Underground. – Brno: Host, 1999. – 177 s.
60. Posset J. Česká samizdatová periodika 1968-1989. – Brno: Továrna na sitotisk, 1993. – 214 s.
61. Prečan V. V kradeném čase. Výběr ze studií, článků a úvah z let 1973-1993. Uspořádal M. Drapala / Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. – Brno: Doplněk, 1994. – 620 s.
62. Prokůp P. Konec jednoho experimentu. Krize a pád totalitního režimu v Československu 1968-1989. – Jinočany: H&H, 1993. – 66 s.
63. Proměny Pražského jara 1968-1969. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti /Uspoř. J. Pecka, V. Prečan / Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. – Brno: Doplněk, 1993. – 446 s.
64. Radosta P. Protikomunistický odboj. Historicky nastín. – Praha: EGEM, 1993. – 156 s.
65. Suk J. Československá radikální levice // Svedectví, Paříž. – 1982. - № 67. - S. 613-629.
66. Šimulčík J. Čas svítania. Sviečkova manifestácia – 25. marec 1988. – Prešov: Vydavateľ'svo M. Vaška, 1998. – 275 s.
67. Šimulčík J. Svetlo z podzemia. Z kroniky katolíckeho samizdatu 1969-1989. – Prešov: Vydavateľ'svo M. Vaška, 1997. – 276 s.
68. Šimulčík J. Zapas o nádej. Z kroniky tajných kňazov 1969-1989. – Prešov: Vydavateľ'svo M. Vaška, 2000. – 216 s.
69. Tigris P. Why Dubček Fell. – London: Macdonald, 1971. – 229 p.
70. Tůma O. Zítřka zde a teď! Protirežimní demonstrace v předlistopadové Praze jako politický a sociální fenomén / Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. – 2000. – Praha: Maxdorf, 1994. – 84 s.
71. Vančura J. Naděje a zklamání. Pražské jaro 1968. – Praha: Mladá fronta, 1990. – 156 s.
72. Vaněk M. Kytky v popelnici. Punk a nová vlna v Československu // Ostrůvky svobody: Kulturní a občanské aktivity mlade generace v 80. letech v Československu. Sborník / Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. – Praha: Votabia, 2002. – S. 175-235.
73. Vaško V. Neumlčena. Kronika katolíckej cirkve v Československu po druhej svetovej valce. 2. – Praha: Zvon, 1990. – 266 s.
74. Vedení KSČ o disentu a opozici. Dokumenty z ledna 1986- října 1989 / Ed. F. Koudelka, A. Nosková, V. Prečan. – Praha: Československé dokumentační středisko - Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999. – 61 s.
75. Verejnosť proti násiliu 1989 – 1991. Svedectva a dokumenty / Ed. I. Antalová. – Bratislava: Svedectva, 1989. – 75 s.
76. Vladislav J., Prečan. V. Horký leden 1989 v Československu. – Praha: Novinař, 1990. – 164 s.
77. Vodáková A., Maříková H. Problem normativity a policejní represe v předlistopadovém Československu. – Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1995. – 86 s.
78. Zrychlený tep dějin. Reálné drama o deseti jednáních. Autentické záznamy jednání představitelů státní moci s delegacemi hnutí Občanské fórum a Verejnosť proti násiliu /Ed. V. Hanzel - Praha: OK Centrum, 1991. – 500 s.

## З М І С Т

### Розділ 1. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

|                                                                                                                                                                                               |    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>Г.Кособуцька</b><br>МИЛОСЕРДЯ ЧЛЕНІВ БРАТСТВ<br>ЯК ВИЯВ МЕНТАЛІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ .....                                                                                              | 3  |
| <b>Л.Петрук, Л.Терешко</b><br>ТРАДИЦІЇ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ<br>ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ .....                                                                               | 8  |
| <b>Л.Терешко, Ю.Терешко</b><br>КОЗАЦТВО ЯК КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ ФЕНОМЕН .....                                                                                                                 | 10 |
| <b>В.Андрущенко, М.Юрій</b><br>САКРАЛЬНИЙ СВІТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ .....                                                                                                                       | 13 |
| <b>Н.Сорочан</b><br>ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ МИСТЕЦТВ І НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ<br>В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ ДОБИ ДИРЕКТОРІЇ .....                                                            | 27 |
| <b>Т.Макаренко</b><br>ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ЩОДО<br>НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ЛИСТОПАДІ 1917 - СІЧНІ 1918 Р. ....                                                                 | 31 |
| <b>А.Киридон</b><br>СТРАТИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА<br>В УМОВАХ УПРОВАДЖЕННЯ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ МОДЕЛІ<br>ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН (1917 – 1930-ТІ РОКИ) .....                           | 35 |
| <b>Р.Пальчевський</b><br>ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕЇ<br>СЕРЕД УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАКАРПАТТЯ<br>У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД ХХ СТОЛІТТЯ .....                                     | 45 |
| <b>В.Матвєєва</b><br>ЩО ДО ПИТАННЯ ПРО ДОСТОВІРНІСТЬ ДжЕРЕЛ ПРО ЧИСЕЛЬНІСТЬ<br>ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ, ПОЛОНЕНИХ ПІД ЧАС<br>РАДЯНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ВІЙНИ 1919-1920 рр. ....          | 48 |
| <b>С. Шульга</b><br>ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВИЩА ЧЕСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ<br>В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ ТА ПОЛІЩІ В 20-30-ТІ РР. ХХ СТ. ....                                                   | 52 |
| <b>М.Гон</b><br>СТРАТЕГІЯ ІНТЕГРАЦІЇ ЄВРЕЇВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ<br>В ПОЛЬСЬКУ ДЕРЖАВУ (1923-1939 рр.) .....                                                                                      | 57 |
| <b>Л.Бородинська</b><br>СОЮЗ СЛОВ'ЯНСЬКИХ ГРОМАД<br>ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН У ПОЛІЩІ:<br>МІЖКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ І БОРОТЬБА ЗА СФЕРИ ВПЛИВУ .....                                              | 62 |
| <b>П.Савчук, П.Мельничук</b><br>ПРОБЛЕМА НЕСУМІСНОСТІ ЖИТТЄВИХ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО<br>СЕЛЯНСТВА ПОЧАТКУ 30-Х РОКІВ ХХ СТ. ЗІ СТАЛІНСЬКОЮ<br>СТРАТЕГІЄЮ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ПЕРЕБУДОВИ СРСР ..... | 66 |
| <b>В.Ковальчук</b><br>ІТАЛІЙСЬКИЙ ВЕКТОР ДІЯЛЬНОСТІ ОУН У 1930-Х РР. ....                                                                                                                     | 70 |
| <b>Р.Давидюк</b><br>СТАНОВИЩЕ ПОЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ НА РІВНЕНЩИНІ<br>У ПЕРІОД „РАДЯНІЗАЦІЇ” (ВЕРЕСЕНЬ 1939-ЧЕРВЕНЬ 1941 РР.) .....                                                                | 75 |
| <b>І.Булига</b><br>РОЛЬ ПОЛІТИЧНОГО ЧИННИКА В РЕЛІГІЙНИХ<br>ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ<br>НА ВОЛИНІ У 1939-1940 РР. ....                                                                       | 81 |
| <b>О.Тєвікова</b><br>РУСИФІКАТОРСЬКА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ<br>В РОКИ ТИМЧАСОВОЇ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ТОТАЛІТАРНОЇ СИСТЕМИ .....                                                  | 84 |



**Розділ 2.**  
**ІСТОРІЯ ВОЛИНІ. КРАЄЗНАВСТВО**

**О.Шмид**

ПОЛЬСЬКА КОЛОНІЗАЦІЯ ВОЛИНІ У 1861-1914 РР.:  
ДЕМОГРАФІЧНИЙ ТА ЗЕМЕЛЬНИЙ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУ ..... 90

**А.Кукурудза**

РАДИКАЛЬНО-РЕФОРМАЦІЙНІ НАСТРОЇ ПРАВОСЛАВНИХ ВОЛИНІ  
В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 20-Х РР. ХХ СТ. .... 94

**О.Нагорнюк**

РОСІЙСЬКИЙ МОНАРХІЗМ НА ВОЛИНІ В 20-Х РР. ХХ СТ. .... 98

**В.Галуха**

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ СТРУКТУРНИХ ЗМІН  
У АГРАРНІЙ СФЕРІ ВОЛИНІ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ ..... 102

**Т.Вісина**

УКРАЇНСЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ РУХ У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ  
В 20-30-Х РОКАХ ХХ СТ.: ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ..... 108

**В.Вісін**

УКРАЇНСЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ РУХ У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ  
В 20-30-Х РОКАХ ХХ СТ.: ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ І ІСТОРІОГРАФІЇ ..... 111

**А.Шваб, С.Шинкар**

УКРАЇНОМОВНА ПЕРІОДИКА  
У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ В 1921–1939 РОКАХ ..... 116

**А.Жив'юк, Д.Сирота**

ПОШИРЕННЯ ТВОРЧОСТІ ТА ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ  
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА РІВНЕНЩИНІ У 1920-1930-Х РР. .... 122

**І.Марчук**

ДОКУМЕНТИ НІМЕЦЬКИХ ОКУПАЦІЙНИХ ОРГАНІВ  
ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ  
НА ВОЛИНІ (1941 – 1944 рр.) ..... 127

**О.Сущук**

ВИКОРИСТАННЯ ВИНИЩУВАЛЬНИХ БАТАЛЬЙОНІВ  
РАДЯНСЬКИМИ КАРАЛЬНО-РЕПРЕСИВНИМИ ОРГАНАМИ  
У БОРОТБІ З ОУН ТА УПА НА ВОЛИНІ (1944-1953) ..... 135

**М.Ясінський**

ДО ІСТОРІЇ БУДІВНИЦТВА  
РІВНЕНСЬКОГО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ДОМУ ..... 139

**Розділ 3.**  
**ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ.**

**ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ**

**В.Ореховський**

ДЕРЖАВА І ЦЕРКВА  
ДОБИ КОНСТАНТИНА І ВЕЛИКОГО (306-337 РР.) ..... 143

**Т.Олексієвець**

ЛОКАЦІЙНІ МІСТА НА ТЕРИТОРІЇ ЧЕХІЇ ..... 146

**П.Шляза**

ФІЛІП ФЕЛІЦІАН ШУМБОРСЬКИЙ (1771 - 1851):  
ХОЛМСЬКИЙ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИЙ ЄПІСКОП ..... 149

**А.Шабачук**

«БАЛТІЙСЬКА ПРОБЛЕМА»  
ПІД ЧАС ЦАРЮВАННЯ ОЛЕКСАНДРА II (1855 – 1881) ..... 154

**Ю.Федорик**

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ  
В ПОЛЬСЬКОМУ КОРОЛІВСТВІ У 1834 – 1875 РОКАХ ..... 158

**Л.Шугаєва**

МОЛОКАНИ І ДУХОБОРИ: СУСПІЛЬНО-ДУХОВНІ ВИТОКИ  
І ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВІРОВЧЕННЯ ..... 161

**С.Косяк**

КОЛОНІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПАНГЕРМАНСЬКОГО СОЮЗУ  
(1891 – 1900 рр.) ..... 167

|                                                                                                                                                                      |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Р.Постоловський</b><br>ФОРМУВАННЯ ЧЕСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ<br>В ЕПОХУ ЧЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ<br>В КОНЦЕПЦІЇ АЛЬБЕРТА ПРАЖАНКА ..... | 172 |
| <b>М.Гон</b><br>ГАЛИЧИНА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ФОРМУВАННЯ ЄВРЕЙСЬКОГО<br>СЕГМЕНТУ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ АВСТРО-УГОРЩИНИ .....                                     | 179 |
| <b>В.Комар</b><br>ФОРМУВАННЯ ІДЕОЛОГІЇ ПРОМЕТЕЇЗМУ У МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ .....                                                                                         | 184 |
| <b>Л.Галуха</b><br>ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ<br>ПРАВОСЛАВ'Я У ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ .....                                                               | 188 |
| <b>П.Поліщук</b><br>ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ „ПОЛЬСЬКОЇ ПІДПІЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ” .....                                                                                       | 193 |
| <b>О.Казакова</b><br>СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ОКУПОВАНИХ ПОЛЬСЬКИХ<br>ТЕРИТОРІЙ 1939-1941 РР. ....                                                           | 198 |
| <b>Л.В. Мороз</b><br>НОВА ОЦІНКА ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ<br>У РОМАНІ „ЧАС ЖИТИ І ЧАС ПОМИРАТИ” ЕРІХА МАРІЇ РЕМАРКА .....                                               | 201 |
| <b>В.Лесняк</b><br>ЕВОЛЮЦІЯ ПРИНЦИПУ РОЗПОДІЛУ ВЛАДИ В ІСПАНІЇ (1939 - 1986) .....                                                                                   | 204 |
| <b>І.Кисарець</b><br>ТЕХНОЛОГІЇ ВПЛИВУ ЗМІ НА КОНСОЛІДАЦІЮ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ<br>РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ .....                                     | 209 |
| <b>Е.Понамарчук</b><br>ИРАН И АРАБСКИЕ СТРАНЫ НАКАНУНЕ ИРАНО-ИРАКСКОЙ ВОЙНЫ .....                                                                                    | 213 |
| <b>С.Троян</b><br>БАЗОВІ ЗАСАДИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА<br>І ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРО РЕГІОНІВ .....                                                  | 217 |
| <b>Є.Кіш</b><br>ПРОБЛЕМИ НОВИХ СХІДНИХ КОРДОНІВ ЄВРОСОЮЗУ .....                                                                                                      | 224 |
| <b>Т.Герасимчук</b><br>ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ГЛОБАЛЬНА СТРАТЕГІЯ США:<br>ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ, ОСНОВНІ ПОЗИЦІЇ,<br>МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ .....           | 229 |

#### Розділ 4. ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ ТА ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ. МЕТОДОЛГІЯ, ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДжЕРЕЛОЗНАВСТВО

|                                                                                                                                                 |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Т.Кузьма</b><br>ЗАРУБІЖНА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРО МЕКСИКАНСЬКУ ЕКСПЕДИЦІЮ 1861 – 1867 РР. ....                                                     | 234 |
| <b>О.Асауленко</b><br>МОНАСТІРІ ПОЛТАВЩИНИ: ІСТОРІОГРАФІЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ .....                                                       | 237 |
| <b>Ю.Блох</b><br>ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКУСІЙ В АНГЛІЇ<br>ЩОДО ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ У 1902 – 1914 РР. ....                         | 241 |
| <b>В.Борщевич</b><br>НА МАНІВЦЯХ РОСІЙСЬКОЇ ОРТОДОКСАЛЬНОЇ ІДЕОЛОГІЇ:<br>АРХІМАНДРИТ СМАРАГД (ЛАТИШЕНКОВ) .....                                 | 246 |
| <b>О.Полянський</b><br>«ІСТОРІЯ УКРАЇНИ» ЯК НАУКОВА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА:<br>ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ ТА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ..... | 251 |
| <b>В.Михайлов</b><br>ОЛЕНА АПАНОВИЧ – ІСТОРИК УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА<br>(біоісторіографічний аспект) .....                                       | 255 |
| <b>А.Слесаренко</b><br>АНТИТОТАЛІТАРНІ РУХИ В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ 1968-1989 РР.<br>В ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ, ЧЕСЬКІЙ ТА СЛОВАЦЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ .....       | 260 |

|                                                                                                                  |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>А.Наумов</b>                                                                                                  |     |
| ПЕРШЕ ПРЕЗИДЕНТСТВО ВОЛОДИМИРА ПУТИНА В РОСІЇ:<br>СТАНОВЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ .....                  | 265 |
| <b>Ю.Дроздик, В.Мартинюк</b>                                                                                     |     |
| ЕЛЕКТОРАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ РІВНЕНЩИНИ<br>(ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ВИБОРІВ ДО МІСЦЕВИХ РАД 26. 03. 2006 р.) .....   | 270 |
| <b>О.Петухова</b>                                                                                                |     |
| ФОРМУВАННЯ СПІЛЬНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПОЛІТИКИ<br>БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ .....            | 275 |
| <b>J.Jestal</b>                                                                                                  |     |
| WOBEC MIGRACJI: POLITYKA TOŻSAMOŚCI CZY MULTIKULTURALIZM .....                                                   | 279 |
| <b>A.Karnauch</b>                                                                                                |     |
| ZJAWISKO MIGRACJI W PRASIE UKRAIŃSKIEJ .....                                                                     | 283 |
| <b>В.Терещук</b>                                                                                                 |     |
| ДОСВІД США У ВИКОРИСТАННІ ЗАСОБІВ ЕЛЕКТРОННОГО PR<br>ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ .....    | 287 |
| <b>Г.Хлистун</b>                                                                                                 |     |
| КОНЦЕНТРАЦІЯ ТА МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ<br>У ДРУКОВАНИХ ЗМІ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ .....                              | 291 |
| <b>І.Сєрих</b>                                                                                                   |     |
| ПРАКТИЧНІ РІШЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ<br>ПОЛІТИКИ ЗРІВНОВАЖЕНОГО РОЗВИТКУ .....                                 | 297 |
| <b>К.Ерофеев</b>                                                                                                 |     |
| УРОКИ ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНОЇ ПРАКТИКИ ФЕДЕРАЛЬНОГО ЗАКОНА<br>«О СВОБОДЕ СОВЕСТИ И О РЕЛИГИОЗНЫХ ОБЪЕДИНЕНИЯХ» ..... | 301 |

## Розділ 5.

### РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, РЕФЕРАТИ ТА ОГЛЯДИ

|                                                                                                                                                                                                                                                   |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Ю. Войцехівський, Ю. Руда, В. Балута</b>                                                                                                                                                                                                       |     |
| РЕЦ.: БЕРДЯНСЬКА ЧОЛОВІЧА ГІМНАЗІЯ (ОСТАННЯ ТРЕТИНА ХІХ СТОЛІТТЯ)<br>/ УПОРЯДНИКИ: В.М.КОНСТАНТИНОВА, І.І.ЛИМАН // МАТЕРІАЛИ З ІСТОРІЇ<br>БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. ТОМ 1.<br>– К.: ОСВІТА УКРАЇНИ, 2006. – 528 С. .... | 304 |
| <b>ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....</b>                                                                                                                                                                                                                 | 306 |
| <b>ЗМІСТ .....</b>                                                                                                                                                                                                                                | 308 |

**Наукове видання**

**Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії**

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

**Випуск 13**

Відповідальний за підготовку збірника до видання – С.С. Троян

Комп'ютерна верстка – С.С.Троян

Комп'ютерний макет – О.Ю.Третяк

Обкладинка – О.Я.Тарасюк

Підписано до друку 5. 01. 2008 р. Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”. Наклад 300. Обліково-видавничих аркушів 39,0. Зам. № 51/1.

**Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії:** Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне: РДГУ, 2008. – Випуск 13. – 311 с.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії  
редакційно-видавничого відділу РДГУ, вул. С.Бандери, 12, м. Рівне, Україна, 33028.